

UNIKALIŲ KULTŪRINIŲ IŠTEKLIŲ VERTINIMAS LIETUVOS REGIONUOSE

Živilė Gedminaitė-Raudonė¹, Šarūnas Eirošius²

¹Lietuvos agrarinės ekonomikos institutas, V. Kudirkos g. 18-2, 03105 Vilnius, Lietuva

El. paštas zivile.gedminaite@laei.lt

²Vilniaus universitetas, Universiteto g. 3, 01513 Vilnius, Lietuva

El. paštas sarunui@hotmail.com

Anotacija

Pastaraisiais dešimtmečiais regionų vystymuisi įtaką daro ne tik globalizacija, bet ir Europos integracijos procesai, dažnai turintys įtakos regionų ekonominių pranašumų mažėjimui. Šios aplinkybės skatina ieškoti naujų sprendimų, galinčių užtikrinti sėkmingą regionų vystymąsi. Straipsnyje vertinamos unikalių kultūrinių regiono išteklių panaudojimo galimybės, galinčios padėti pagerinti jo ekonominę ir socialinę raidą, įgyvendinti Europos Sąjungos regioninę politiką. Pagrindinis tyrimo objektas yra regioninės politikos sprendimų rengimo ir pagrindimo procesai, siekiant regiono socialinei ir ekonominei raidai efektyviai panaudoti unikalius kultūrinius išteklius. Straipsnio tikslas – įvertinti regionų galimybes kurti didesnę pridėtinę ir naujų darbo vietų vertę panaudojant unikalius kultūrinius, istorinius ir geografinius regionų išteklius pagal kaimiškumą išskirtose Lietuvos regionų grupėse ir pateikti pasiūlymų regioninei politikai formuoti.

Pagrindiniai žodžiai: ekonominis vertinimas, regioninė politika, regionų kultūrinis unikalumas, regionų vystymasis.

Įvadas

XX a. pabaiga – XXI a. pradžia pasižymi naujomis ekonominėmis, socialinėmis, kultūrinėmis, aplinkosaugos ir kitomis aplinkybėmis, globalizacijos ir regionalizacijos procesais, greitai atsirandančiomis, tačiau dar greičiau pasenstančiomis ir viena kitą keičiančiomis technologijomis, darančiomis pastebimą įtaką visuomenės gyvenimui. Šie procesai ir naujos aplinkybės kelia daug naujų iššūkių valstybėms, regionams, piliečiams, nes kiekvienas žmogus privalo susirasti naują vaidmenį pasikeitusioje aplinkoje, prisitaikyti ir ieškoti naujų sprendimų, siekti, kad būtų užtikrinta galimybė įgyvendinti pageidaujamas sąlygas ir realizuoti darnios plėtros galimybes.

Regionai yra išskiriami kaip ypatingai šių procesų veikiamas objektas. Ši įtaka pasireiškia vis didėjančiais regionų socialinės ir ekonominės raidos skirtumais. Skirtumai ryškėja ne tik tarp vienos šalies, bet taip pat ir tarp Europos Sąjungos regionų, o tai prieštarauja esminiams valstybių ir ES principams,

numatytiems strategijoje „Europa 2020“, kurioje įvardijama, kad reikia siekti pažangaus, tvaraus ir integracinio augimo, kituose ES institucijų strateginiuose dokumentuose (Baltijos jūros regiono strategijoje, Gioteburgo strategijoje dėl darnaus vystymosi ir kt.).

Regioninei politikai ES mastu buvo skiriamas išskirtinis dėmesys beveik nuo pat bendrijos įkūrimo pradžios – praėjus šešeriems metams po Europos anglies ir plieno bendrijos įsteigimo 1951 m. Romos sutartyje buvo paminėta regioninės politikos sąvoka. Ši data ir žymi regioninės politikos Europos Sąjungoje pradžią. Po kiekvieno Europos Sąjungos plėtros etapo regioninės politikos vaidmuo vis augo, nes senosios ir naujai įstojusios valstybės pasižymėjo nevienodomis ekonominėmis, socialinėmis ir kitomis sąlygomis. Šiuo laikotarpiu regioninės politikos įgyvendinimui skirtomis priemonėmis buvo remiami infrastruktūros projektai, informacinės visuomenės formavimas, investicijos į žmogiškuosius išteklius, skatinamas tarptautinis bendradarbiavimas, siekiant padėti ne tokiems turtingiems ar struktūrinių problemų turintiems regionams didinti savo konkurencingumą ir skatinti greitesnį, tvaresnį ekonominės veiklos vystymąsi. Nepaisant šioms problemoms spręsti taikytų priemonių, netolygaus regionų socialinio ir ekonominio vystymosi problema išlieka aktuali iki šiol.

XXI a. pradžioje taip pat išryškėjo svarbus ES regioninės politikos įgyvendinimo ir integracijos procesų rezultatas, darantis įtaką ES regionams. ES regioninė politika ir vykstantys integracijos procesai, paremti tam tikrų patvirtintų priemonių rinkinių taikymu ir jų įgyvendinimu ES šalyse narėse ir jų regionuose, paveikė regionų ekonominių pranašumų konkurenciniu požiūriu praradimą ar jų mažėjimą dėl regionų supanašėjimo. Šie pokyčiai skatina naujų regionų vertinimo metodikų sistemų paiešką. Tos sistemos turi atspindėti šiuolaikines regionų vystymosi sąlygas ir tendencijas, padėti numatyti ekonomines plėtros galimybes.

Reaguojant į pokyčius labai pasikeitė regioninės politikos paradigma (OECD, 2014; Rodriguez-Pose, 2013; Adams, Cotella, Nunes, 2012; Horlings, Liddle, 2012; Melnikienė ir kt., 2011). Joje išryškinama būtinybė bendroje regioninėje politikoje įvertinti susiformavusius naujus XXI a. ekonomikos ir visuomenės vystymosi ypatumus, galinčius daryti reikšmingą įtaką tolimesnei regionų raidai siekiant jų sėkmingo vystymosi ir netolygumų mažinimo (OECD, 2013; Breslin, Hughes, Phillips, Rosamond, 2012; Bessaoud, 2006; Diakosavvas, 2006; O’Conner, 2006; OECD, 2006a, 2006b; Herrschel, 2005). Prasi-dėjo naujas regioninės politikos raidos etapas, orientuotas į poindustrinės ekonomikos, kur pagrindiniu ištekliumi laikomos žinios, bruožus (Herrschel, 2005; Sepik, 2005; Cooke, 2001). Naujojoje paradigmoje pabrėžiama ir „besimokančio regiono“ koncepcijos diegimo svarba, ir klasterių, kitų bendradarbiavimo tinklų formavimas, inovatyvumas, o svarbiausia – būtinybė ne tiek remti atsiliekančius, kiek išnaudoti regiono „bazinius sugebėjimus“ ir siekti „konkurencinio pranašumo“. Valstybinį reguliavimą stengiamasi sutelkti siekiant išnaudoti regiono privalumus, o ne šalinti negatyvius reiškinius. Regionai turi būti diferencijuojami pagal veiksnus, didinančius regiono konkurencingumą, kitus svarbius ekonominio ir socialinio išsivystymo lygį vertinančius kriterijus: išsilavinimo lygį, inovatyvumo lygį, verslumo lygį, gyvenimo standartus, ir t. t.

Siekiant įvertinti naujais formavimo principais pagrįstos regioninės politikos poveikį, turi būti sukurti nauji vertinimo metodai. Jie turi būti orientuoti į didesnės pridėtinės vertės kūrimą regionuose, pasitelkiant regiono „bazinius sugebėjimus“ arba privalumų panaudojimą, o ne tik negatyvių reiškinių šalinimą ar tik tam tikro užsibrėžto infrastruktūros lygio pasiekimą, kurio poreikis kiekvienam regionui gali būti skirtingas, kai siekiama jo ekonominius pranašumus panaudoti geriausiu būdu. Įgyvendinant naujosios regioninės paradigmos principus ypač svarbūs unikalūs regionų kultūriniai ištekliai ir jų panaudojimas pridėtinės vertės kūrimui arba didinimui regione.

Kodėl kultūrinis unikalumas svarbus kuriant regionų gerovę? Ir kodėl būtent jį reikia pasitelkti norint siekti ekonominės gerovės XXI a., atsiradus naujiems sėkmės veiksniams? Kultūrinis unikalumas išskirtinas tuo, kad jis gali padėti siekti ekonominio pranašumo panaudojant išskirtines regiono savybes, jų privalumus arba „bazinius sugebėjimus“, kurie irgi gali būti unikalūs. Šių unikalųjų procesų naudojimas ekonominėje veikloje regioną gali padaryti išskirtinį ir taip siekiantį pridėtinės vertės kūrimo ne beatodairišku konkuravimo būdu, o pasitelkiant darnios plėtros, bendradarbiavimo, išskirtinių žmogiškųjų ište-

klių panaudojimo principus. Tai yra naujas regionų ekonominio pranašumo siekimo būdas.

Pabrėžtina ir tai, kad, kalbėdami apie naująjį ES programavimo laikotarpį 2014–2020 metais, dauguma mokslininkų vis dažniau išskiria nebe regionų konkurencingumo aspektą, bet galimybę panaudoti unikalinius regionų išteklius siekiant ekonominio pranašumo (The IMD’s World Competitiveness Yearbook, 2011; 2nd Annual Forum of the EU Strategy for the Baltic Sea Region, 2011, Baltic Sea Region Programme Conference, 2010; World Economic Forum, 2010; OECD, 2009; OECD, 2007). Šiuo metu Europos Sąjungoje taikomos regioninės politikos priemonės nepakankamai atsižvelgia į regionų turimą kultūrinį unikalumą. Plėtojant regionų ekonomiką, nepasinaudojama jų unikalųjų kultūrinių išteklių panaudojimo galimybėmis regionų pridėtinei vertei kurti. Europos Sąjungos regioninės politikos priemonėmis šiuo metu padeda pasiekiamas tik tam tikras nustatytas infrastruktūros lygis, kiti numatyti rezultatai ir rodikliai, kurie tam regionui gali būti nesvarbūs turint tikslą pasiekti tam tikrų rodiklių ar ES nustatytų kriterijų. Tokios paramos teikimo tikslas yra regionų suvienodinimas. Šiuo metu įgyvendinamos priemonės ir pasiektas tam tikras infrastruktūros lygis ne visada yra pagrindinė sąlyga, kad regionas veiktų sėkmingai ar būtų konkurencingas. Konkurencingumo siekimas pasitelkiant besąlygišką konkurenciją taip pat gali neduoti norimų rezultatų, nes geriausių rezultatų galima pasiekti bendradarbiaujant arba panaudojant išskirtinius bruožus. Į tai būtina atsižvelgti ieškant sprendimų naujos regioninės politikos paradigmos įgyvendinimo metu.

XXI a. regionų kultūrinis unikalumas turi tapti svarbiu veiksniu įgyvendinant naujosios regioninės politikos paradigmą, siekiant ne tiek remti atsiliekančius, bet išnaudoti regiono privalumus ir taip siekti konkurencinio pranašumo. Regionų kultūrinis unikalumas turi tapti priemone, padėsiančia siekti regiono ekonominio pranašumo, atsižvelgiant į aplinkybę, ar unikalios regiono savybės yra regiono duotybė, ar jos yra egzistuojančios tame regione vertinimo momentu, ar unikalios regiono savybės bus konstruojamos, t. y., ar tai regiono siekiamybė. Regiono turimas bet kurio tipo unikalumas gali tapti priežastimi, galinčia padėti pritraukti įvairių investicijų, tarp jų – ir Europos Sąjungos struktūrinės paramos fondų lėšų. Taip gali būti siekiama regiono ekonomikos augimo ir pridėtinės vertės kūrimo rezultato. Regionų kultūrinis unikalumas įvardijamas kaip išskirtinė galimybė surasti, išskirti ir pasinaudoti vienintelėmis, ypatin-gomis, nepaprastomis, skirtingomis tam regionui būdingomis savybėmis, siekiant užtikrinti regiono gerovę, siekti šias unikalias savybes regionui sukurti. Unikalumas šiame straipsnyje apima kultūrinius, is-

torinius ir gamtinius unikalius regiono išteklius.

Lietuvos regionų struktūros ir ekonominės plėtros dėsninumus, regioninės plėtros formavimo ypatumus, regionų augimo veiksnius ir plėtros kryptis Lietuvos mokslininkai pradėjo nagrinėti neseniai, t. y. atgavus nepriklausomybę. Pradėjus įgyvendinti regioninės politikos priemones, iki įstojimo į ES ir ypatingai Lietuvai įstojus į ES, tokių tyrimų poreikis gerokai išaugo. Regionų tematiką Lietuvoje nagrinėja nemažai įvairių organizacijų mokslininkų: Kauno technologijos universiteto, Vilniaus universiteto, Vilniaus Gedimino technikos universiteto, Aleksandro Stulginskio universiteto, Šiaulių universiteto mokslininkai, mokslo institutų mokslininkai (Lietuvos agrarinės ekonomikos institute, Europos regioninės politikos institute, Lietuvos regioninių tyrimų centre dirbantys tyrėjai, kitų įstaigų atstovai. Lietuvos regionų socialines ir ekonomines problemas savo darbuose vertina Čiegis, Jurgaitytė (2008), Melnikas (2008a, 2008b, 2011), Brock, Urbonavičius (2008), Vidickienė, Melnikienė (2008, 2011), Kilijonienė, Simanavičienė (2010) ir daugelis kitų. Kėdaitis, Daškevičiūtė savo darbuose vertina Lietuvos regionų socialinius ir ekonominius išsivystymo skirtumus, Kilijonienė, Simanavičienė – regioninės politikos įtaką regiono socialinei raidai (Kilijonienė, Simanavičienė, 2010; Kėdaitis, Vaškevičiūtė, 2007). Bruneckienė, Činčikaitė, Snieška, Rutkauskas, Jucevičius, Jucevičius atlieka šalies regionų konkurencingumo vertinimus (Bruneckienė, 2010; Rutkauskas, 2010; Bruneckienė, Činčikaitė, 2009; Snieška, 2009; Jucevičius, 2005).

Straipsnio tikslas – ištirti unikalių kultūrinių išteklių panaudojimo kuriant didesnes darbo vietas ir pridėtinės vertės galimybes Lietuvos regionuose, suskirstytuose į grupes pagal kaimiškumą, pateikti pasiūlymus regioninei politikai formuoti, atsižvelgiant į unikalių kultūrinių išteklių panaudojimo ekonominėje veikloje galimybes kurti pridėtinę vertę.

Tyrimas buvo atliktas taikant sisteminės analizės, daugiakriterinio vertinimo *SAW* ir regresinės analizės paneliniams duomenims metodus.

Tyrimo metu surinkta ir susisteminta informacija leidžia identifikuoti pagrindines unikalių kultūrinių išteklių panaudojimo galimybes Lietuvos regionuose, suskirstytuose pagal kaimiškumą, įgyvendinant regioninę politiką, siekiant jos efektyvumo didinimo. Tyrimo rezultatai gali pasitarnauti rengiant Europos Sąjungos struktūrinės paramos ir sanglaudos fondų paramos strategiją Lietuvos atveju.

Tyrimo metodika

Tyrimą sudaro 3 etapai: pirmame etape Lietuvos regionai grupuojami pagal kaimiškumą; antrame etape apskaičiuojamos Lietuvos regionams būdingo kultūrinio unikalumo indekso reikšmės. Trečiame etape

atliekamas ekonominis vertinimas Lietuvos regionų grupėse, išskirtose pagal kaimiškumą, sprendžiama, kokių naujų darbo vietų ir pridėtinę vertę gali sukurti unikalių kultūrinių išteklių naudojimas ekonominėje veikloje.

Pirmas etapas: Lietuvos regionų grupavimas pagal kaimiškumą. Lietuvos regionų grupavimui pagal kaimiškumą buvo pritaikyta Lietuvos agrarinės ekonomikos instituto mokslininkų pasiūlyta kaimiškųjų regionų išskyrimo tipologija pagal gyventojų skaičiaus didžiausioje gyvenvietėje kriterijų (Vidickienė ir kt., 2012).

Ši tipologija konstruojama remiantis nuomone, kad didmiesčiai yra pirminis regionų ir valstybių ekonomikos augimo polių, nuo jų priklauso teritorijos raida. Todėl didmiesčio neturintiuose nemetropoliniuose regionuose ekonominė ir socialinė situacija yra prastesnė nei metropoliniuose. Regionų skirstymas į metropolinius ir nemetropolinius daugelyje šalių yra labiausiai paplitęs. Išskiriant metropolinius regionus, klasifikavimo kriterijumi laikomas gyventojų skaičius didžiausioje gyvenvietėje.

Lietuvos atveju miesto tipo regionų išskyrimas buvo atliekamas vertinant tai, ar regionas turi gyvenvietę su ne mažiau kaip 50,1 tūkst. gyventojų (50 tūkst. gyventojų yra dažniausiai pasaulyje naudojama gyventojų skaičiaus gyvenvietėje kiekybinė riba, nuo kurios regionas, turintis tokio dydžio miestą, laikomas metropoliniu). Lietuvoje daugiau kaip 50 tūkst. gyventojų turintys miestai taip pat tradiciškai laikomi didmiesčiais ir oficialiai priskiriami miestų savivaldybėms (išimtis Palangos m. savivaldybė, turinti apie 18 tūkst. gyventojų). Išskiriant regionus į pusiau kaimo ir kaimo regionus pagal gyventojų skaičiaus didžiausioje gyvenvietėje kriterijų, be 50 tūkst. gyventojų ribos, panaudotas statistinio grupavimo metodas (Vidickienė ir kt., 2012). Miesto dydis pagal gyventojų skaičių, kuris turi tapti riba tarp šių dviejų grupių, buvo pagrįstas grupinio intervalo ilgiu apskaičiuojant pagal Sterdžeso formulę, pašalinant rodiklio kiekybinių reikšmių ekstremumus:

$$i = \frac{x_{\max} - x_{\min}}{1 + 3,322 \lg N}$$

Šios formulės sudedamųjų paaiškinimas: i – grupinio intervalo ilgis, N – savivaldybių skaičius, x_{\max} – maksimali rodiklio reikšmė, x_{\min} – minimali rodiklio reikšmė.

Skaičiavimo rezultatai rodo, kad šiuo metu kaip ribą tarp kaimo ir pusiau kaimo regionų tikslinga pasirinkti 15 tūkst. gyventojų turintį miestą. Taigi, klasifikuojant Lietuvos regionus pagal kaimiškumą, matuojamą gyventojų skaičiaus didžiausioje gyvenvietėje kriterijumi, regionas priskiriamas vienam iš trijų tipų:

- kaimo regionams, jei gyventojų skaičius savivaldybės centre ne didesnis kaip 15 tūkst. Kitame etape Lietuvos kaimo regionai buvo suskirstyti į 3 grupes pagal turimų unikalių kultūrinių išteklių dydį – į turinčius didelius unikalumo išteklių, vidutinius unikalumo išteklių ir turinčius nedidelius unikalumo išteklių pagal G. Sterdžeso formulę;
- pusiau kaimo regionams, jei gyventojų skaičius savivaldybės centre siekia nuo 16 iki 50 tūkst;
- miesto regionams, jei gyventojų skaičius savivaldybės centre yra didesnis negu 50,1 tūkst.

Regionų tipai pagal gyventojų skaičiaus didžiausioje gyvenvietėje kriterijų buvo išskiriami LAU 1 (savivaldybių) lygmeniu, panaudojant Statistikos departamento 2011–2013 m. duomenis apie gyventojų skaičių savivaldybių centruose.

2 etapas: kultūrinio unikalumo indekso reikšmių apskaičiavimas Lietuvos regionams. Regiono kultūriniais, istoriniais ir gamtiniais unikaliems ištekliams vertinti naudojamas regionų unikalumo indeksas. Regionų unikalumo indeksui aprašyti pasitelkiami turizmo paslaugų potencialą (pasiūlą) ir paklausą matuojantys kriterijai. Pasiūlos veiksniams įvertinti, siekiant nustatyti regionų kultūrinio unikalumo išteklius, įtraukiami 3 kriterijai, kurie bus vertinami atitinkamais rodikliais: unikalių kultūrinių objektų kriterijus, žmoniškųjų išteklių kriterijus, infrastruktūros kriterijus. Paklausos veiksniams įvertinti pasitelkiamas vartotojų grupės kriterijus.

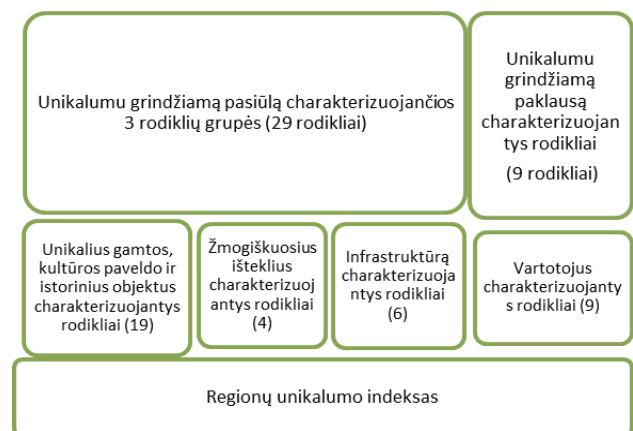
Regionų kultūrinio unikalumo indekso rezultatai naudojami siekiant suskirstyti regionus į grupes pagal turimų unikalių kultūrinių išteklių kiekį. Europos Sąjungos regioninės politikos įgyvendinimui skirtuose sprendimuose dažniausiai išskiriamos 3 regionų grupės: pirmai regionų grupei priskiriami tie regionai, turintys didelių unikalumo išteklių, kurie gali būti naudojami ekonominėje veikloje vertinimo momentu arba artimoje ateityje. Antrai regionų grupei priskiriami tie regionai, kurie turi vidutinius unikalumo išteklius. Trečiai grupei priskiriami regionai, turintys nedidelius unikalumo išteklius. Reitingavimo rezultatai, parodantys kultūrinio unikalumo išteklių potencialą arba kiekį, gali būti naudojami trečiajame etape, siekiant įvertinti, kokią gražą ar pridėtinę vertę galima sukurti regionuose, sutelkus tam tikrą investicijų kiekį pirmoje, antroje ar trečioje regionų grupėje.

Regionų klasifikavimą pagal kultūrinį unikalumą į grupes yra tikslinga naudoti valstybės mastu, siekiant padėti priimti regioninės politikos sprendimus, užtikrinančius efektyvesnę regione turimų kultūrinio unikalumo išteklių panaudojimą ir regione sukuriamos pridėtinės vertės augimą.

Regionų kultūrinio unikalumo indekso rengimo etapai:

1. Regiono kultūrinio unikalumo indeksą sudarančių komponentų, t. y. rodiklių, nustatymas, panaudojant visas reikalingas dimensijas kultūrinio unikalumo tipui įvertinti. Indekso sudedamosioms komponentėms parinkti buvo pritaikytas holistinis požiūris, siekiant, kad visos indekso sudedamosios komponentės (rodiklių grupės ir jas sudarantys rodikliai) veiktų kaip sistema, o ne vien kaip jos sudėtinųjų dalių suma.

Rodiklių grupės buvo sudarytos tokiu būdu, kad būtų atspindimi turizmo paslaugų potencialo kūrimui svarbūs pasiūlos ir paklausos veiksniai, kad būtų užtikrintas ekonominės pusiausvyros principas, nes sistema veiks neefektyviai, jei dominuos tik paklausos veiksniai arba tik pasiūlos veiksniai. Į pasiūlos veiksnių grupę įtrauktos 3 fundamentalios grupės: kultūrinio unikalumo objektų grupės rodikliai, žmoniškųjų išteklių grupės rodikliai ir infrastruktūros grupės rodikliai. Paklausos veiksnių grupei yra svarbi vartotojų grupė, kuri užtikrina poreikį naudoti unikalius kultūrinius išteklius. Parinktos kultūrinio unikalumo objektų, žmoniškųjų išteklių bei infrastruktūros rodiklių grupės atspindi pasiūlos veiksnius, vartotojų rodiklių grupė – paklausos veiksnius. Regionų kultūrinio unikalumo indeksą sudarančios rodiklių grupės pateikiamos 1 pav.

1 pav. Regionų kultūrinio unikalumo indekso rodiklių grupės

2. Regionų kultūrinio unikalumo indekso skaičiavimai taikant daugiakriterio vertinimo metodiką. Regiono kultūrinio unikalumo indekso skaičiavimams atlikti pasirinktas pastaruoju metu vis plačiau taikomas daugiakriterio vertinimo būdas *SAW* (angl. *Simple Additive Weighting*) dėl jo suteikiamos galimybės kiekybiškai įvertinti bet kurį sudėtingą reiškinį, išreikštą daugeliu rodiklių. Kiekybiniai būdai šiuo atveju svarbūs dėl to, kad kiekybiškai įvertina kiekvieną alternatyvą ir nustato gautų dydžių skirtumus tarp vertinamų alternatyvų (Ginevičius, Podvezko, 2007, 2008). Šis daugiakriterio vertinimo metodas

pagrįstas rodiklių svorių ir normalizuotų reikšmių naudojimu (Hwang, Yoon, 1981):

$$S_j = \sum_{i=1}^m w_i \tilde{r}_{ij}$$

Formulės sudedamųjų paaiškinimas: S_j – j -osios alternatyvos daugiakriterio vertinimo reikšmė (t. y. rodiklių grupės daugiakriterinio vertinimo reikšmė); w_i – i -ojo rodiklio svoris; \tilde{r}_{ij} – i -ojo rodiklio normalizuota reikšmė j -ajai alternatyvai, m – rodiklių skaičius. Kaip matyti iš pirmos formulės, norint rasti daugiakriterio vertinimo reikšmę, reikia turėti normalizuotas rodiklių reikšmes ir nustatytus rodiklių svorius. Rodiklių svoriai gali būti nustatomi ekspertiniu būdu (Ginevičius, Podvezko, 2008). Remiantis ekspertinio vertinimo rezultatais, visi keturių regionų grupių svoriai regionų kultūrinio unikalumo indekso skaičiavimui, atsižvelgiant į regionų grupių įtaką galutiniam vertinimo rezultatui, buvo nustatyti vienodi, t. y. kiekvienos regionų grupės svoris lygus 1.

- Šiame etape pirmiausia atliekamas visų rodiklių normalizavimas. Normalizavimas atliekamas pagal toliau aprašytą formulę, remiantis SAW metodo taikymo praktikos, kuri parodė, kad normalizuoti galima ir pagal „klasikinę formulę“, rezultatais (Ginevičius, Podvezko, 2007a, b):

$$\tilde{r}_{ij} = \frac{r_{ij}}{\sum_{j=1}^n r_{ij}}$$

Šios formulės sudedamųjų paaiškinimas: \tilde{r}_{ij} – i -ojo rodiklio normalizuota reikšmė j -ajai alternatyvai (regionų grupei), r_{ij} – faktinė rodiklio reikšmė j -ajai alternatyvai, n – regionų skaičius j -oje alternatyvoje (regionų grupėje).

- Šiame etape atliekamas rodiklių grupių reikšmių apskaičiavimas pagal normalizuotas rodiklių reikšmes. Rodiklių svoriai vienodi visiems rodikliams. Rodiklių grupės reikšmei apskaičiuoti naudojama ši formulė:

$$S_{1,\dots,j} = \sum_{i=1}^n \tilde{r}_{ij}$$

Šios formulės sudedamųjų paaiškinimas: $S_{1,\dots,j}$ – rodiklių grupės reikšmė, j – rodiklių grupių skaičius, \tilde{r}_{ij} – i -ojo rodiklio normalizuota reikšmė j -ajai alternatyvai, i – rodiklių skaičius.

- Šiame etape atliekamas visų rodiklių grupių suminės reikšmės apskaičiavimas naudojant apskaičiuotas kiekvienos rodiklių grupės reikšmes pagal formulę:

$$S = \sum_{i=1}^j S_{1,\dots,j}$$

Šios formulės sudedamųjų paaiškinimas: S – rodiklių grupių suminė reikšmė, j – rodiklių grupių

skaičius, $S_{1,\dots,j}$ – rodiklių grupės reikšmė.

- Šiame etape atliekamas regiono kultūrinio unikalumo indekso (UI) reikšmės apskaičiavimas pagal formulę:

$$UI_t = \frac{S}{j}$$

Formulės sudedamųjų paaiškinimas: UI_t – kultūrinio unikalumo indekso reikšmė, S – rodiklių grupių suminė reikšmė, j – rodiklių grupių skaičius.

Trečias etapas – ekonominis vertinimas Lietuvos regionų grupėse, išskirtose pagal kaimiškumą, vertinant, kokią pridėtinę vertę bei darbo vietų pridėtinę vertę gali sukurti unikalių kultūrinių išteklių naudojimas ekonominėje veikloje. Ekonominio vertinimo tikslas yra nustatyti, kokią papildomą pridėtinę vertę gali duoti unikalių kultūrinių išteklių panaudojimas ekonominėje veikloje, palyginti su pridėtine verte, gaunama įgyvendinant ekonomines veiklas, kurių metu nepanaudojami unikalūs kultūriniai ištekliai. Regionų kultūrinio unikalumo ekonominiam vertinimui atlikti būtina parengti ir įvertinti įvairias regiono ekonominio augimo alternatyvas, susijusias su kultūrinio unikalumo išteklių panaudojimu, t. y., atlikus variantinius skaičiavimus, galima numatyti pridėtinės vertės, darbo vietų, užimtumo lygio ir ekonominių rodiklių pokyčius. Norint patvirtinti būtina atlikti empirinius tyrimus.

Regiono pridėtinės veiklos pokytis apibrėžiamas funkcija, priklausančia nuo kultūrinio unikalumo išteklių panaudojimo ekonominėje veikloje.

$$\Delta PV_{kt} = f(\Delta MI_{kt}); k = 1, \dots, n. t = 1, \dots, m.$$

$$\Delta DV_{kt} = f(\Delta MI_{kt}); k = 1, \dots, n. t = 1, \dots, m.$$

Šių formulių sudedamųjų paaiškinimas yra toks: PV – pridėtinė vertė, MI – materialinės investicijos, DV – darbo vietų skaičius, ΔPV – pridėtinės vertės pokytis, ΔDV – darbo vietų vertės pokytis, k – regionai, t – metai, n – regionų skaičius, m – metų skaičius.

Pridėtinės vertės pokyčiui ir darbo vietų prieaugiui skaičiuoti pasitelkiami panelinių duomenų modeliai (regresinė analizė paneliniams duomenims). Atliekant regionų kultūrinio unikalumo ekonominį vertinimą, buvo analizuojamas sukuriama pridėtinės vertės dydis regionų grupėse, išsiskiriančiose dideliais, vidutiniais ir nedideliais kultūrinio unikalumo ištekliais, dirbančiųjų skaičiaus prieaugis regionuose.

Vertinimui atlikti naudojami trijų tipų paneliniai modeliai – pastovios konstantos, fiksuoto poveikio ir atsitiktinio poveikio. Panelinių modelių požymiai:

- Pastovios konstantos. Visi stebimi objektai yra homogeniški, t. y. iš esmės nesiskiria, konstanta α yra vienoda visiems objektams.
- Fiksuoto poveikio. Įtraukiamas N skaičius fiktyvių kintamųjų kiekvienam skerspjūvio objektui

ar laiko vienetui pažymėti D_1, D_2, \dots, D_N .

- Atsitiktinio poveikio. Stebimi objektai nėra homogeniški, t. y. nėra panašūs, tačiau jų skirtingumas yra ne nuolatinio, o atsitiktinio pobūdžio, jis kinta nagrinėjamu laikotarpiu.

Panelių modelių skaičiavimo formulė:

$$y = c + \alpha x + \varepsilon.$$

Šios formulės sudedamųjų paaiškinimas: y – priklausomas kintamasis, c – laisvasis narys, α – konstanta, x – nepriklausomas kintamasis.

Regionų kultūrinio unikalumo ekonominio vertinimo etapai sukuriama pridėtinei vertei ir sukuriama darbo vietų skaičiui nustatyti:

1. Duomenų parinkimo etapas. Nepriklausomo kintamojo arba kintamųjų parinkimas, laikotarpio nustatymas reiškinio vertinimui atlikti. Nustatoma tyrimo imtis, metų skaičius ir stebėjimų skaičius.

- a. Pasirenkami kryžminių ir laiko eilučių požymiai, reikalingi suformuojant matricą, ir laiko eilučių apimtys, pavyzdžiui, pasirenkama, kad laiko eilutę sudarys nepriklausomojo kintamojo reikšmės analizuojamu laikotarpiu (2007–2013 m.), t. y. bus naudojami 7 metų duomenys. Taip pat pasirenkamas nepriklausomas kintamasis arba keletas jų, kurių reikšmės vertinamos pasirinktu analizuojamu laikotarpiu.
- b. Sudaromas modelis, įtraukiami numatyti kintamieji (pavyzdžiui, c – laisvasis narys, MI – materialinės investicijos, PV – pridėtinė vertė, DV – sukuriamų darbo vietų skaičius). Priklausomo kintamojo reikšmės ir kiti rezultatai gaunami vertinant nepriklausomojo kintamojo reikšmes apibrėžtu laikotarpiu (naudojamos pasirinktos laiko eilutės).

2. Stacionarumo vertinimas. Nėra vienareikšmiškos nuomonės dėl panelinių duomenų stacionarumo. Tačiau į stacionarumą rekomenduojama atkreipti dėmesį sudarinėjant dinaminis modelius, kai yra didelis laikotarpio (T) ir imties (N) skaičius.

3. Fiksuotų ir atsitiktinių efektų vertinimas taikant panelinius ekonometrinius modelius (regresinę analizę paneliniams duomenims). Fiksuotų efektų panelinio modelio tinkamumui nustatyti taikyti F ir Hausman testai:

- a. Panelinių modelių tipų parinkimas, skirtas analizei atlikti. Tam, kad būtų įvertinta, ar tikslinga naudoti fiksuotų efektų panelinį modelį, atliekamas F testas, kurio metu tikrinami fiksuoti ir atsitiktiniai efektai, jų tikimybinis santykis (angl. *Random Effects Testing; Likelihood Ratio*). Vertinimo metu tikrinama, kuri lygtis tinkamesnė – ar lygtis su fiksuotais

kintamaisiais, ar lygtis be fiksuotų kintamųjų. Jeigu P (angl. *Prob.*) reikšmė yra didesnė negu teoriškai leidžiamas dydis ($Prob. > 0,05$), dar vadinamas pasirinkto modelio patikimumo dydžiu, tokiu atveju negalima atmesti hipotezės, kad laisvieji nariai kiekvienais analizuojamo laikotarpio metais yra vienodi. Šie rezultatai parodo, kad netikslinga naudoti fiksuotų efektų panelinį modelį.

- b. Jei būtų nustatyta, kad fiksuotų efektų panelinio modelio taikymas yra galimas ($Prob. < 0,05$), reikėtų tikrinti, ar atsitiktinių efektų panelinio modelio taikymas nėra geresnis. Atliekamas Hausmano testas (angl. *Fixed / Random Effects Testing – Hausman test*). Jei rezultatai parodo, kad tikimybinė reikšmė mažesnė už 0,05 ($Prob. < 0,05$), 0 hipotezė atmetama, kad geriau būtų taikyti atsitiktinių efektų panelinį modelį, todėl naudojamas fiksuotų efektų panelinis modelis.

- c. Paklaidų vertinimas. Lygtyje palikus tik statistiškai reikšmingus veiksnus, turi būti atliekamas paklaidų atitikimo prielaidoms įvertinimas. Vertinamos ribos, t. y., ar Durbin-Watson reikšmės patenka į ribas, kuriose nėra autokoreliacijos. Jeigu reikšmės į šį intervalą patenka, galima daryti išvadą, kad autokoreliacijos nėra.

4. Numačius vertinti daugiau negu vieną priklausomą kintamąjį, tikrinama, ar veiksnų parinkimo metu nebuvo įtraukta netinkamai parinktų (nereikalingų) veiksnų (angl. *redundant*). Nulinę hipotezę, kad veiksnys yra nereikšmingas, galima atmesti, kai tikimybinė reikšmė mažesnė už 0,05 ($Prob. < 0,05$).

5. Rezultatų vertinimas. Atliekamas gautų rezultatų apibendrinimas, analizuojami tyrimo reiškiniai. Sukuriamos pridėtinės vertės ir darbo vietų Lietuvos regionų grupėse vertinimas:

- Duomenų parinkimo etapas. Modeliui sudaryti buvo naudojami Lietuvos regionų duomenys nuo 2005 iki 2010 metų. Priklausomas kintamasis yra pasirinktos veiklos rūšies materialinės investicijos (MI) (pavyzdžiui, apgyvendinimo ir maitinimo paslaugų veikloje), siekiant įvertinti pridėtinės vertės pokytį bei dirbančiųjų skaičiaus prieaugį regionuose.

Nepriklausomi kintamieji:

- a) Pridėtinė vertė, litais (PV).

- b) Sukuriamų darbo vietų skaičius, vnt. (DV).

Tyrimo imtis $N = 60$ (Lietuvos regionų skaičius yra lygus 60), metų skaičius $T = 5$. Stebėjimų skaičius – kiekvienai regionų grupei skirtingas.

Stebėjimų skaičius kito priklausomai nuo regionų grupės: pirmoje regionų grupėje, išsiskiriančioje

kaip turinčioje didelius kultūrinio unikalumo išteklius, atlikta 40 stebėjimų, antroje regionų grupėje, išsiskiriančioje kaip turinčioje vidutinius kultūrinio unikalumo išteklius, atlikti 155 stebėjimai, trečioje regionų grupėje, išsiskiriančioje kaip turinčioje nedidelius kultūrinio unikalumo išteklius, būta 105 stebėjimų. Stebėjimų skaičius yra nevienodas dėl skirtingo skaičiaus regionų, priklausančių kuriai nors vienai regionų grupei.

- Stacionarumo vertinimas

Stacionarumą rekomenduojama vertinti esant dideliame laikotarpiu (T) ir imties (N) skaičiui, sudarinėjant dinaminčius modelius. Vertinimo atveju laikotarpis (T) nėra didelis, todėl į stacionarumą galima neatsižvelgti.

1. Fiksuotų ir atsitiktinių efektų vertinimas

Skaičiuojant pridėtinės vertės dydį bei sukuriama darbo vietų skaičių, tikslinga taikyti panelinį fiksuotų efektų modelį dėl šių priežasčių:

- a) paneliniai duomenys yra subalansuoti;
- b) skaičiavimams atlikti netaikyta atsitiktinė imtis, nes regionų skaičius nėra itin didelis, o į tyrimą įtraukti visi regionai;
- c) tikėtina, kad regionų grupėse gali būti labai skirtingi ekonominių rodiklių rezultatai.

Fiksuotų efektų panelinio modelio tinkamumas turi būti tikrinamas taikant F ir Hausmano testus. Siekiant patikrinti, ar tikslinga taikyti fiksuotų efektų metodą modelyje ir ar tinka pastovios konstantos metodas, empiriniuose skaičiavimuose buvo atliktas F testas.

- Paklaidų vertinimas.

Turi būti atliekamas intervalo vertinimas, t. y., ar Durbin-Watson reikšmės patenka į ribas, kuriose nėra autokoreliacijos. Jeigu gautos reikšmės į šį intervalą patenka, būtų galima daryti išvadą, kad autokoreliacijos nėra.

- Rezultatų vertinimas.

Rezultatai apibendrinami, analizuojami tyrimo reiškiniai.

Regionų grupių ekonominės veiklos rezultatų būklei įvertinti taip pat buvo sudarytas makroekonominės veiklos rezultatus atspindintis rodiklių rinkinys, padedantis įvertinti unikalių kultūrinių išteklių panaudojimo ekonominėje veikloje naudą:

1. Ūkio subjektų skaičiaus pokytis turizmo infrastruktūros sektoriuje (apgyvendinimo ir maitinimo paslaugų sektoriuose) regionų grupėse.
2. Dirbančiųjų skaičiaus pokytis kultūros ir turizmo paslaugų sektoriuose regionų grupėse.
3. Apyvarta kultūros ir turizmo infrastruktūros sektoriuje (kultūros, apgyvendinimo ir maitinimo paslaugų sektoriuose) regionų grupėse.
4. Pridėtinė vertė, sukurta turizmo infrastruktūros sektoriuje (apgyvendinimo ir maitinimo paslaugų sektoriuje) regionų grupėse.
5. Materialinės investicijos turizmo infrastruktūros sektoriuje (apgyvendinimo ir maitinimo paslaugų sektoriuje) regionų grupėse.
6. ES struktūrinės paramos turizmo plėtrai skirtų projektų kiekis ir įsisavintos paramos vertinimas regionų grupėse.

Vertinami regionų ekonominės veiklos rezultatai regionų grupėse pagal turimus unikalius kultūrinius išteklius ir regionų ekonominės veiklos rezultatai dinamikoje, t. y. per tam tikrą laikotarpį įvykę pokyčiai. Laikotarpio trukmė yra nustatoma individualiai, priklauso nuo vertinimo poreikių (pvz., tam tikras programavimo laikotarpis, 2007–2013 m. ES programavimo laikotarpis).

Tyrimo rezultatai

Atlikus Lietuvos regionų grupavimą pagal kaimiškumą, miesto regionams priskirtinos Palangos, Alytaus, Panevėžio, Šiaulių, Klaipėdos, Kauno, Vilniaus miestų savivaldybės, kuriose gyventojų skaičius svyruoja nuo 59 iki 524 tūkst.

Lietuvos regionai pagal kaimiškumą, matuojamą gyventojų skaičiaus didžiausioje gyvenvietėje kriterijumi, pasiskirstė taip (2 pav.):

- kaimo regionai sudaro 65 proc. visų Lietuvos regionų (39 savivaldybės);
- pusiau kaimo regionai sudaro 23 proc. visų Lietuvos regionų (14 savivaldybių);
- miesto regionai sudaro 12 proc. visų Lietuvos regionų (7 savivaldybės).

Regionų skirstymo pagal gyventojų skaičiaus didžiausioje gyvenvietėje kriterijų rezultatai rodo, kad daugiau kaip pusė Lietuvos savivaldybių priskirtinos kaimo, o ketvirtadalis – pusiau kaimo regionams.

2 pav. Lietuvos regionai pagal kaimiškumą ir unikalių kultūrinių išteklių dydį

Apskaičiavus kiekvieno regiono kultūrinio unikalumo indekso reikšmę, Lietuvos regionai pagal kultūrinio unikalumo indekso reikšmes kiekvienoje grupėje, išskirtoje į miesto, pusiau kaimo ir kaimo regionus, suskirstyti į 3 grupes turinčias didelių, vidutinių ir nedidelių kultūrinio, istorinio ir gamtinio unikalumo išteklių (1 lentelė). Atliekant kultūrinio unikalumo indekso skaičiavimus ir Lietuvos regionus skirstant į 3 grupes, buvo pašalintos Vilniaus m., Kauno m., Klaipėdos m. ir Palangos regionų reikšmės, nes jos iš esmės skyrėsi nuo grupės vidurkio. Nustatytas intervalo ilgis yra 0,41. Nedidelius kultūrinio unikalumo išteklius turi tie Lietuvos regionai, kurių kultūrinio unikalumo indekso reikšmė yra mažesnė arba lygi 0,41. Vidutinius kultūrinio unikalumo išteklius turi tie Lietuvos regionai, kurių indekso

reikšmės kinta nuo 0,42 iki 0,82. Didelius kultūrinio unikalumo išteklius turi tie Lietuvos regionai, kurių unikalumo indekso reikšmės yra didesnės arba lygios 0,83.

Miesto regionų grupėje 86 proc. Lietuvos regionų turi didelių kultūrinio unikalumo išteklių, 14 proc. – vidutinių kultūrinio unikalumo išteklių. Pusiau kaimo regionų grupėje 69 proc. Lietuvos regionų turi vidutinių kultūrinio unikalumo išteklių, 31 proc. – nedidelių kultūrinio unikalumo išteklių. Kaimo regionų grupėje 5 proc. Lietuvos regionų turi didelių kultūrinio unikalumo išteklių, 52,5 proc. – vidutinių kultūrinio unikalumo išteklių ir 42,5 proc. – nedidelių kultūrinio unikalumo išteklių. Rezultatai pateikti 1 lentelėje.

1 lentelė

Lietuvos regionų kultūrinio unikalumo indekso vertinimo rezultatai ir regionų pasiskirstymas į grupes pagal turimų unikalių išteklių dydį

Lietuvos regionų grupė	Regionų ištekliai pagal kultūrinio unikalumo indeksą*	Lietuvos regionų skaičius grupėje (vieta ir indekso reikšmė)
<i>Miesto regionai</i>	Dideli ištekliai	6 regionai Indekso reikšmės kinta nuo 1,03 iki 9,1
	Vidutiniai ištekliai	1 regionas Indekso reikšmė 0,52
	Nedideli ištekliai	–
<i>Pusiau kaimo regionai</i>	Dideli ištekliai	–
	Vidutiniai ištekliai	9 regionai Indekso reikšmės kinta nuo 0,42 iki 0,79
	Nedideli ištekliai	4 regionai Indekso reikšmės kinta nuo 0,04 iki 0,39
<i>Kaimo regionai</i>	Dideli ištekliai	2 regionai Indekso reikšmės kinta nuo 0,91 iki 1,19
	Vidutiniai ištekliai	21 regionas Indekso reikšmės kinta nuo 0,43 iki 0,81
	Nedideli ištekliai	17 regionų Indekso reikšmės kinta nuo 0,06 iki 0,39

* Didelių kultūrinio unikalumo išteklių turinčių regionų indekso reikšmė kinta nuo 0,82 iki 9, 10, vidutinių – nuo 0,40 iki 0,81, nedidelių – nuo 0,01 iki 0,39.

Didžiausias kultūrinių, istorinių ir gamtinių unikalių išteklių potencialas yra sutelktas Vilniaus miesto ir Kauno miesto regionuose, nes šių regionų kultūrinio unikalumo indekso reikšmės iš esmės skiriasi nuo visų Lietuvos regionų. Kiti Lietuvos regionai, kuriuose yra didžiausi Lietuvos miestai arba kurorto statusą turintys miestai (t. y. Klaipėdos, Panevėžio ir Šiaulių miesto regionai bei Palangos, Druskininkų ir Neringos regionai), turi didelį potencialą sėkmingai panaudoti kultūrinio unikalumo išteklius regiono ekonominiams pranašumams didinti. 51,6 proc. Lietuvos regionų turi vidutinių kultūrinio unikalumo išteklių. 35 proc. Lietuvos regionų turi nedidelių kultūrinio unikalumo išteklių.

Lietuvos regionai, turintys didelių unikalumo išteklių ir didžiausias kultūrinio unikalumo indekso reikšmes, teritoriškai išsidėstę skirtingose Lietuvos

vietose, kuriuose yra didieji Lietuvos miestai arba kurorto statusą turintys miestai, t. y. Vilniaus miesto, Kauno miesto, Klaipėdos miesto, Panevėžio ir Šiaulių miesto regionai bei Palangos, Neringos ir Druskininkų regionai. Dauguma šių regionų priklauso miesto regionams. Dauguma nedidelių kultūrinio unikalumo išteklių turinčių Lietuvos regionų susitelkę pietvakarių Lietuvoje (Pagėgių, Jurbarko, Šakių, Vilkaviškio, Marijampolės ir kt.), kita dalis Šiaurės Lietuvoje (Skuodo, Akmenės, Joniškio regionai) ir keletas regionų teritoriškai išsiskirstę netolygiai (Visagino, Šalčininkų regionai), jie nepriklauso nuo regionų suskirstymo pagal kaimiškumą. Didžioji dalis Lietuvos regionų, turinčių vidutinių kultūrinio unikalumo išteklių, teritoriškai išsidėstę vidurio ir Rytų Lietuvoje (2 pav.).

2 lentelė

Lietuvos regionų grupių ekonominio vertinimo rezultatai

Ekonominio vertinimo rodikliai	Miesto regionų grupė	Pusiau kaimo regionų grupė	Kaimo regionų grupė 1 grupė*	Kaimo regionų grupė 2 grupė*	Kaimo regionų grupė 3 grupė*
Veikiančių ūkio subjektų dalis apgyvendinimo ir maitinimo paslaugų sektoriuje tarp veikiančių ūkio subjektų pagal visas ekonominės veiklos rūšis, 2009–2013 m. grupės vidurkis, proc.	5,3	3,5	5,2	3,5	3,3
Dirbančiųjų dalis apgyvendinimo ir maitinimo paslaugų sektoriuje tarp visų dirbančiųjų, 2005–2011 m. grupės vidurkis, proc.	6,8	2,7	5,5	3,1	2,8
Apyvartos dalis apgyvendinimo ir maitinimo paslaugų sektoriuje tarp apyvartos pagal visas ekonominės veiklos rūšis, 2005–2011 m. grupės vidurkis, proc.	2,4	0,6	2,4	0,9	0,6
Pridėtinės vertės gamybos sąnaudomis dalis apgyvendinimo ir maitinimo paslaugų sektoriuje tarp pridėtinės vertės pagal visas ekonominės veiklos rūšis, 2005–2011 m. grupės vidurkis, proc.	3,5	0,9	3,2	1,4	1,2
Materialinių investicijų dalis apgyvendinimo ir maitinimo paslaugų sektoriuje tarp materialinių investicijų pagal visas ekonominės veiklos rūšis, 2005–2011 m. grupės vidurkis, proc.	2,5	0,7	2,4	0,6	0,3
ES struktūrinės paramos turizmo plėtrai skirtų projektų kiekis 2007–2013 m. laikotarpiu**	4,9	1,6	2,3	1,4	1
ES struktūrinės paramos turizmo plėtrai skirtų projektų įsisavintos paramos dydis 2007–2013 m. laikotarpiu**, mln. litų	10,7	3,2	7,7	1,8	0,9

* Pirmai grupei priklauso Lietuvos kaimo regionai, turintys didelių kultūrinio unikalumo išteklių, antrai grupei priklauso Lietuvos kaimo regionai, turintys vidutinių kultūrinio unikalumo išteklių, trečiai grupei – Lietuvos kaimo regionai, turintys nedidelių kultūrinio unikalumo išteklių.

Lietuvos regionų grupių, išskirtų į grupes pagal kaimiškumą ir pagal regionų kultūrinio unikalumo indekso rezultatus, suvestiniai ekonominio vertinimo rezultatai pateikiami 2 lentelėje. Šiame vertinime pateiktos vidutinės 2005–2011 m. rodiklių reikšmės

apibendrinus visų tai grupei priklausančių regionų rodiklių rezultatus. Lentelėje pateikiami santykiniai rodiklių rezultatai, vertinantys rodiklio reikšmės turizmo sektoriuje santykį su bendru to rodiklio rezultatu pagal visas ekonominės veiklos rūšis.

Lentelės rezultatai parodo, kad geriausi ekonominiai rezultatai ir didžiausias įsisavintos ES turizmo plėtrai skirtos paramos kiekis priklauso miesto regionams ir kaimo regionams, turintiems didelių kultūrinio unikalumo išteklių. Mažesni ekonominės veiklos rezultatai yra kaimo regionų grupėje, turinčioje vidutinių kultūrinio unikalumo išteklių. Kaimo regionų grupės, turinčios nedidelių kultūrinio unikalumo išteklių, ekonominio vertinimo rezultatai yra prasčiausi. Pusiau kaimo regionų grupės rezultatai svyruoja tarp kaimo regionų, turinčių vidutinių ir nedidelių kultūrinio unikalumo išteklių. Miesto regionai ir kaimo regionai, turintys didelių kultūrinio unikalumo išteklių, rodo didelį potencialą, siekia kurti didesnę naujų darbo vietų ir pridėtinę vertę. Vertinant miesto regionų rezultatus, būtina atsižvelgti į aplinkybę, kad šie regionai gali kurti didesnę pridėtinę vertę ne tik dėl unikalių kultūrinių išteklių, bet taip pat ir dėl kitų veiklų, nes juose sutelktos ir svarbios ekonominės

veiklos, būdingos didmiesčiams, kurios sinergetiškai kuria geresnį ekonominį rezultatą.

Kitas etapas siejamas su sukuriama pridėtinės vertės ir naujų darbo vietų vertės Lietuvos regionų grupėse vertinimo rezultatais. Šiame etape vertinama, kokią pridėtinę vertę bei naujų darbo vietų vertę gali sukurti 1000 litų materialinių investicijų miesto regionuose, pusiau kaimo regionuose ir kaimo regionuose pagal turimų unikalių kultūrinių išteklių dydį. Regiono turimų kultūrinių, istorinių ir gamtinių unikalių išteklių vertinimas parodo išteklių, kurie gali būti naudojami ekonominėje veikloje, potencialą regione. Jų panaudojimas ekonominėje veikloje gali sukurti didesnę pridėtinę vertę bei naujų darbo vietų vertę. Galimos sukurti papildomos pridėtinės vertės ir naujų darbo vietų vertės pasitelkus papildomas investicijas visose regionų grupėse vertinimo rezultatai pateikiami 3 lentelėje.

3 lentelė

Sukuriamos pridėtinės vertės ir naujų darbo vietų vertės vertinimo rezultatai Lietuvos regionų grupėse

Regionų grupė	Poveikio pridėtinei vertei koeficientas	T-stat rezultatai	Poveikio pridėtinei vertei statistinis patikimumas	Poveikio darbo vietų vertei koeficientas	T-stat rezultatai	Poveikio darbo vietų vertei statistinis patikimumas
Miesto regionų grupė	0,43	5,35	0,00	0,02	6,11	0,00
Pusiau kaimo regionų grupė	0,25	2,24	0,03	0,03	3,12	0,00
Kaimo regionų grupė 1 grupė*	<u>0,27**</u>	<u>1,67</u>	<u>0,10</u>	<u>0,01**</u>	<u>1,05</u>	<u>0,30</u>
Kaimo regionų grupė 2 grupė*	1,66	13,30	0,00	0,08	11,59	0,00
Kaimo regionų grupė 3 grupė*	<u>0,06**</u>	<u>1,11</u>	<u>0,27</u>	0,01	4,47	0,00

* Pirmai grupei priklauso Lietuvos kaimo regionai, turintys didelių kultūrinio unikalumo išteklių, antrai grupei priklauso Lietuvos kaimo regionai, turintys vidutinių kultūrinio unikalumo išteklių, trečiai grupei priklauso Lietuvos kaimo regionai, turintys nedidelių kultūrinio unikalumo išteklių.

** Šiose regionų grupėse rodiklių statistinis patikimumas nebuvo patvirtintas, t. y. neįmanoma nustatyti ryšio tarp papildomų materialinių investicijų ir papildomos pridėtinės vertės ar naujų darbo vietų vertės sukūrimo.

Remiantis skaičiavimo rezultatais, papildomos materialinės investicijos didžiausią pridėtinę vertę ir naujų darbo vietų vertę sukurtų kaimo regionų grupėje, turinčioje vidutinių kultūrinio unikalumo išteklių (koeficientas 1,66). Mažesnė papildoma pridėtinė vertė gali būti kuriama miesto bei pusiau kaimo regionuose (koeficientai atitinkamai 0,43 ir 0,25). Kaimo regionų grupėje, turinčioje didelių ir nedidelių kultūrinio unikalumo išteklių ryšio tarp papildomų investicijų bei papildomos pridėtinės vertės kūrimo nustatyti nepavyko, nes negalima nekreipti dėmesio, kad pridėtinės vertės prieaugis bus lygus 0. Didžiausias

darbo vietų vertės potencialas taip pat sutelktas kaimo regionų grupėje, turinčioje vidutinius kultūrinio unikalumo išteklius (koeficientas 0,08). Mažėjančia tvarka seka pusiau kaimo regionai, miesto regionai bei kaimo regionai, turintys nedidelius kultūrinio unikalumo išteklius (koeficientai kinta atitinkamai 0,03, 0,02 ir 0,01). Pažymėtina ir tai, kad infrastruktūros tobulinimas arba kitų komponentų gerinimas gali pakeisti ekonominę situaciją ateityje, t. y., kad materialinės investicijos kurtų pridėtinę vertę ateityje, nors vertinimo momentu sukuriama pridėtinė vertė gali būti lygi 0.

Išvados ir pasiūlymai

1. Atsižvelgiant į XXI a. globalizacijos sukeltus iššūkius, būtina naujai suvokti ir vertinti regionų socialinės ekonominės raidos poreikius ir potencialą, visų pirma – adekvačiai reaguoti į kultūrinio unikalumo apraiškas ir aplinkybes. Regiono kultūrinių savybių suvokimas, įvertinimas ir panaudojimas gali padėti kurti didesnę pridėtinę vertę, spręsti aktualias socialines ir ekonomines problemas bei įgyvendinti aukštesnės gyvenimo kokybės siekius. Europos Sąjungoje įgyvendinama regioninė politika ir jai skirtos Europos regioninės plėtros ir sanglaudos fondų lėšos, kurių svarbiausi tikslai – remti investicijas į žmogiškuosius išteklius, skatinti tarptautinį bendradarbiavimą, padėti ne tokiems turtingiems ar struktūrinių problemų turintiems regionams didinti savo konkurencingumą ar skatinti ekonominės veiklos greitesnę bei tvaresnę vystymąsi, nepadėjo pasiekti numatytų tikslų, o regionų darnaus vystymosi problema išlieka aktuali iki šių dienų, be to, ši politika taip pat skatino regionų ekonominių pranašumų konkurenciniu požiūriu praradimą ar jų mažėjimą dėl regionų supanašėjimo arba jų turimo išskirtinumo mažėjimo.
2. ES regioninės politikos priemonėmis turi būti adekvačiai atsižvelgiama į regionų kultūrinį, geografinį ir istorinį unikalumą ir poreikius, efektyviai panaudojami seni, kuriami ir plėtojami nauji unikalūs ištekliai, surandama naujų regionų socialinės ir ekonominės plėtros galimybių.
3. Regionų kultūrinio unikalumo ekonominiam vertinimui Europos integracijos procesų kontekste skirtoje metodologijoje pritaikyto daugiapakopio vertinimo rezultatai padeda identifikuoti unikalų regiono išteklių potencialą, siekiant juos panaudoti kuriant didesnę pridėtinę vertę bei didesnę darbo vietų skaičių Europos Sąjungos valstybių narių regionuose. Į regiono unikalų išteklių vertinimą įtraukti infrastruktūros, žmogiškųjų išteklių, unikalumo objektų išteklių ir vartotojų grupę atspindintys kriterijai užtikrina svarbiausio ekonominio principo pritaikymą, t. y. pasiūlos ir paklausos veiksmų vertinimą, kad būtų užtikrintas ekonominės pusiausvyros principas. Europos integracijos procesų kontekste metodologijos taikymas gali padėti identifikuoti panašius unikalūs išteklius turinčius ES regionus, kurių bendradarbiavimo skatinimas įgyvendinant bendras veiklas gali sukurti didesnę pridėtinę vertę, užtikrinti efektyvesnę ES regioninės ir politikos sanglaudos lėšų paskirstymą bei kryptingą regione turimų unikalų išteklių panaudojimą.
4. Lietuvos regionų, suskirstytų pagal kaimiškumą, unikalų kultūrinių išteklių vertinimo rezultatai

patvirtina, kad įgyvendinant Europos Sąjungos regioninę politiką tikslinga taikyti papildomus paramos diferenciacijos kriterijus, siekiant didinti paramos efektyvumą ir jos teikimą toms regionų grupėms, kuriose pagal pasirinktą paramos kryptį galima sukurti didžiausią pridėtinę vertę bei naujų darbo vietų skaičių.

5. Didžiausias potencialas, materialinėmis investicijomis kuriant papildomą naujų darbo vietų ir pridėtinę vertę, panaudojant regiono unikalūs kultūrinius išteklius, sutelktas Lietuvos miesto regionuose bei kaimo regionuose, turinčiuose didelių kultūrinio unikalumo išteklių.
6. Regionų unikalumo ekonominis vertinimas yra itin perspektyvi tolimesnių ekonominių tyrimų kryptis plėtojant mokslinį darbą bei praktinę veiklą Europos integracijos ir regionų raidos tematika. Regionų unikalumo ekonominio vertinimo tyrimai turi būti tęsiami, plėtojant šią koncepciją regionų unikalumo apraiškų ir jų ekonominio vertinimo srityje, atsižvelgiant į aplinkybę, kad unikalumo panaudojimas tampa vienu iš galimų sprendimų, stiprinant regionų konkurencinius pranašumus, kryptingai panaudojant vietos išteklius, pagrįstai specializuojant regionus ir pritraukiant investicijas.

Literatūra

1. 2nd Annual Forum of the EU Strategy for the Baltic Sea Region. 13th Baltic Development Forum Summit (2011). *New ambitions for the Baltic Sea Region*. Gdansk, 24–26 October 2011.
2. Adams, N., Cotella, G., Nunes, R. (2012). *Territorial Development, Cohesion and Spatial Planning: knowledge and policy development in an enlarged EU*. Routledge: Regional studies association.
3. Baltic Sea Region Programme Conference (2010). *The power of the Baltic Sea macro-region*. Jyväskylä, 30 November–1 December 2010.
4. Bessaoud, O. (2006). Rural governance in the Mediterranean: trends and new challenges. *CIHEAM analytic note*, 14. Prieiga per internetą: <http://www.portail2.reseau-concept.net/Upload/ciheam/fichiers/ANP14.pdf>.
5. Breslin, S., Hughes, C. W., Phillips, N., Rosamond, B. (2012). *New Regionalism in the Global Political Economy*. Routledge: Warwick Studies in Globalisation.
6. Cooke, M. (2001). *The First Nations Community Well-Being Index (CWB): A Conceptual Review*. Strategic Research and Analysis Directorate Indian and Northern Affairs Canada. Minister of Public Works and Government Services. Canada, Ottawa.
7. Diakosavvas, D. (2006). *Coherence of Agricultural and Rural Development Policies*. OECD Publishing, Paris.
8. Herrschel, T. (2005). “Competing Regionalisation” Through Territory and Cluster Networks: Experiences

- from Post-Socialist Eastern Germany. *GeoJournal*, 62 (1), 59–70.
9. Horlings, L., Liddle, J. (2012). *Leadership and change in sustainable regional development*. Routledge: Regional studies association.
 10. O'Conner, D. (2006). *Driving rural development: policy and practice in seven EU countries*. Building Competitive Regions: Strategies and Governance, OECD Publishing.
 11. OECD (2006a). *Rural Policy Reviews. The New Rural Paradigm: Policies and Governance*. OECD Publishing.
 12. OECD (2006b). *Reinventing Rural Policy. The OECD Policy Brief*. Prieiga per internetą: <http://www.oecd.org/dataoecd/18/9/37556607.pdf>.
 13. OECD (2007). *Competitive regional cluster: national policy approaches*. OECD Rights and Translation unit (PAC), Paris.
 14. OECD (2009). *How Regions Grow. Trends and analysis*. OECD Rights and Translation unit (PAC), Paris.
 15. OECD (2013). *OECD Development Assistance Peer Reviews: European Union 2012*. OECD Publishing. Prieiga per internetą: http://www.oecd-ilibrary.org/development/oecd-development-assistance-peer-reviews-european-union-2012_9789264196124-en.
 16. OECD (2014). *Making Development Co-operation More Effective: 2014 Progress Report*. OECD Publishing. Prieiga per internetą: <http://dx.doi.org/10.1787/9789264209305-en>.
 17. Vidickienė, D., Melnikienė, R. Gedminaitė-Raudonė, Ž., Ribašauskienė, E. (2012). *Lietuvos regionų tipologijos kaimiškumo aspektu*. Mokslo studija. Vilnius: Lietuvos agrarinės ekonomikos institutas.
 18. Rodriguez-Pose, A. (2013). Do Institutions Matter for Regional Development? *Regional studies*, 47 (7), 1034–1047.
 19. Sepic, D. (2004). *The regional competitiveness: some notions Russian-European Centre for Economic Policy*. Moscow: RECEP.
 20. The IMD's World Competitiveness Yearbook (2011). Prieiga per internetą: <http://www.imd.org/research/publications/wcy/World-Competitiveness-Yearbook-Results/#/wcc-products/>.
 21. World Economic Forum. (2010). *The Global Competitiveness Report 2010–2011*. SRO Kundig, Switzerland.

Gedminaitė-Raudonė, Ž., Eirošius, Š.

Assessment of Lithuania's Unique Regional Resources

Summary

In recent decades European regions have faced new social and economic development challenges. Not only globalization but also European integration processes make influence on regional development and lead to regional convergence. Then a region's competitive advantage is decreased or even lost. Seeking to help less advanced regions solve their problems, promote regional development and strengthen regional competitiveness uniqueness of regions should be identified, analysed and evaluated.

Regional competitiveness can be strengthened by promoting regional specialization and investments and more effectively using local resources. Local cultural, historical and natural resources identified as unique and used in economic activity will contribute to the creation of value added and new jobs and give other positive results. Regional uniqueness plays an important role, it can be a success factor for regional development and create competitive advantage. In other words, it is important to identify, evaluate and develop the strengths and core skills of a region. The assessment of regional uniqueness will help use EU support more effectively and efficiently and create value added and new jobs.

The paper deals with assessment of the regional uniqueness of Lithuania and opportunities for regions to develop and create value added and new jobs. The object of this research is assessment of regional uniqueness seeking to effectively and efficiently use it and facilitate social

and economic development of Lithuania's regions. Regional development is important at state, regional and EU levels. More effective use of regional strengths, core skills and unique local resources will help create competitive advantage. The aim of the research is to propose methods for the evaluation of regional uniqueness (unique cultural, historical and natural resources) and regions' opportunities to create value added and new jobs. That could be used for regional policy formation. The research draws on the theory of economic assessment of regional uniqueness. Research methods: the multi-criteria evaluation technique, the SAW method, econometric analysis of panel data, regression analysis, systematic and comparative analysis of statistical data, synthesis, analogy, contextual analysis, logical comparison.

Indicators that can be used as a regional uniqueness assessment and regions' classification instrument were identified. The findings can be used for regional policy formation, effective and efficient use of unique resources, value added and new jobs creation.

Regional uniqueness assessment is important at several levels: as a new supplementary methodological instrument for regional policy prioritisation (at EU level), as additional criteria attracting EU support for value added and new jobs creation (at national level), as an instrument for setting regions' strategic development directions (at regional level).

While developing Lithuania's regional policy and seeking to create added value and new jobs it is recommended to evaluate regional resources (cultural, historical, natural) and classify regions. Research into the issue should be continued, the concept of regional uniqueness developed, regional economic development analysed, lo-

cal resources evaluated, regional specialization strengthened, investment in regions promoted, regional competitiveness enhanced.

Keywords: regional policy, regional development, regional uniqueness, economic assessment.

Straipsnis recenzuotas.

Straipsnis gautas 2014 m. liepos 4 d., priimtas 2015 m. gruodžio 2 d.

The article has been reviewed.

Received in 04 July 2014, accepted in 02 December 2015.